

De Koninklijke Marechaussee als vierde krijgsmachtdeel

mr. D. van Putten – luitenant-kolonel van de Koninklijke Marechaussee*
drs. M. van der Zee*

Inleiding

Met de Dagorder van 25 maart 1998 heeft de minister van Defensie het Wapen der Koninklijke Marechaussee de (felbegeerde) status verleend van zelfstandig krijgsmachtdeel. Hiermee lijkt de kroon te zijn gezet op een langdurig emancipatieproces, dat zich sinds het eind van de jaren zestig heeft voltrokken. De verheffing tot krijgsmachtdeel kent overigens enkele saillante details. In tegenstelling tot de procedure bij de verzelfstandiging van de Koninklijke Luchtmacht in 1953 is namelijk niet de 'koninklijke' weg van een Koninklijk Besluit (KB) gevolgd, maar ligt 'slechts' een ministeriële beslissing ten grondslag aan het nieuwe krijgsmachtdeel. Daarbij komt dat de aanduiding Bevelhebber der Marechaussee (BDM), zoals de Commandant van het Wapen thans moet worden aangeduid, door de Chef Defensiestaf is verordonneerd, terwijl de benamingen van de functies van BLS en BDL zijn gebaseerd op een KB. Hoe dit ook zij, de Nederlandse krijgsmacht telt sinds 25 maart 1998 een vierde krijgsmachtdeel. In dit artikel willen we de achtergronden van de nieuwe status van de Koninklijke Marechaussee nader belichten.

De oprichting van de marechaussee

In november 1813 braken, als resultaat van Napoleons nederlaag bij Leipzig en de overschrijding van de landsgrenzen door Pruisische en Russische troepen, op diverse plaatsen in ons land anti-Franse onlusten uit. De meeste Franse troepen weken uit naar het zuiden; in enkele (vesting-) steden bleven evenwel Franse garnizoenen gelegerd.

In Den Haag vormden enkele notabelen in naam van de Prins van Oranje, die in ballingschap in Engeland verkeerde, een voorlopig Algemeen Bestuur. Zij boden de erfprins de soevereiniteit aan, die hij – op 6 december 1813 – dankbaar aanvaardde. De erfprins, de latere koning Willem I, was Europees georiënteerd. Hij streefde naar territoriale expansie, waarbij hij zijn ogen gretig op de Zuidelijke Nederlanden (België) en de Duitse Rijnlanden richtte.

Het lot van de Oranje-dynastie en de territoriale omvang van een herstelde Nederlandse staat lag evenwel in handen van de bondgenoten (Pruisen, Oostenrijk, Rusland en Engeland). Uit angst voor een mogelijk Frans revanchisme streefde Londen naar een krachtige bufferstaat ten noorden van de Franse landsgrenzen. Het Engelse belang maakte mogelijk dat op 31 juli 1814 Willem van Oranje het bestuur overnam van de Zuidelijke Nederlanden, om op 16 maart 1815 de titel aan te nemen van Koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden.¹

De 'Gendarmerie'

In de periode 1795 -1810, de tijd van de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland, was de politie op Franse leest geschoeid. Er was sprake van een drietal politieorganisaties: de landelijke rijkspolitie (*Gendarmerie*), een stedelijke politie en een plattelandspolitie (de veldwacht).² In 1810 werd het Koninkrijk Holland echter ingelijfd bij het Franse Keizerrijk, met als gevolg dat in 1811 de politie – net als in de rest van het Keizerrijk – werd gereorganiseerd. Een op militaire leest geschoeide keizerlijke Gendarmerie deed in de Nederlanden haar intrede. Na de aftocht van de Franse troepen in 1813 viel de Prins van Oranje terug op de inrichting van de politie ten tijde van de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland. Zowel de politie in de steden als de veldwacht keerden terug. Vooral het toezicht op het platteland verbeterde sterk. Hing in de Franse tijd de aanstelling als veldwachter vooral af van de fysieke kracht van betrokkene, de kandidaatsveldwachter moest nu kunnen lezen en schrijven, en bij voorkeur een oud-militair zijn zonder militair strafblad. Bij besluit van de 'Soeverein Vorst' van 26 oktober 1814 werd tenslotte een derde politieorganisatie opgericht: het korps Marechaussee.³ De Franse Gendarmerie stond model voor de marechaussee: een centraal aangestuurd en op militaire leest geschoeid, bereden politiekorps, waarvan het personeel werd gekazerneerd.

De keizerlijke Gendarmerie had niet op veel sympathie mogen rekenen

* Lkol mr. D. van Putten is op de Staf KMar Hoofd Afdeling Operationele Beleidsvoorbereiding; drs. M. van der Zee is wetenschappelijk medewerker bij de in oprichting zijnde Sectie Historie KMar.

D A G O R D E R

VAN DE MINISTER VAN DEFENSIE

De Minister van Defensie.

Overwegende dat het Wapen der Koninklijke marechaussee vanaf haar oprichting op 26 oktober 1814 bij voortduring militaire en civiele taken heeft verricht;

dat de Koninklijke marechaussee vanaf 1969 rechtstreeks onder de Minister van Defensie is gesteld;

dat de Koninklijke marechaussee sedert 1992 als zelfstandig dienstonderdeel wordt aangemerkt;

dat de Koninklijke marechaussee een integraal onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht vormt;

Besluit ter gelegenheid van de naamgeving door Hare Majesteit de Koningin van de kazerne van het Wapen te 's-Gravenhage tot 'Koningin Beatrixkazerne', het Wapen der Koninklijke marechaussee de hoedanigheid te verlenen van krijgsmachtdeel.

's-Gravenhage, 25 maart 1998

De Minister van Defensie

dr.ir. J.J.C. Voorhoeve

Afb. 1
Dagorder

van de bevolking. Waarom werd er dan toch tot de oprichting van een soortgelijk korps besloten? In de taken die de marechaussee kreeg toebedeeld – „de orde te handhaven, de uitvoering der wetten te verzekeren en te waken voor de veiligheid der grenzen en grote wegen”⁴ – ligt volgens sommige auteurs het antwoord besloten. De roerige en onveilige situatie op het platteland in de zuidelijke provincies zouden om krachtig ingrijpen hebben gevraagd. Recente auteurs wijzen echter op het feit dat Willem's constitutionele eenheidsstaat een gecentraliseerd en gerationaliseerd bestuur kende, zoals in de Franse tijd gebruikelijk was. De feite-

lijke continuïteit van Willem's regering met haar Napoleontische voorganger springt in het oog.⁵ Het instellen van een landelijke politiedienst maakte dus deel uit van een veel algemener proces van centralisatie en rationalisatie van het overheidsbestuur. Het herstellen van de veiligheid op het platteland lijkt dan ook eerder een directe aanleiding dan de werkelijke reden tot de oprichting van de marechaussee te zijn geweest.

Scheiding van gezag en beheer

Het gezag en beheer over de marechaussee was al bij de oprichting gescheiden: het departement van Oorlog was verantwoordelijk voor het

beheer en de commissaris-generaal van Justitie voerde het gezag over „alles wat tot het bewaren der openbare rust en tot de uitoefening der algemeene en regterlijke politie betrekking had”⁶.

Vanaf 1908 werd dit ook zichtbaar in de begroting van het korps Marechaussee, waarvan tweederde deel van de kosten voor rekening kwam van het departement van Justitie. Een dergelijke scheiding van gezag en beheer heeft ertoe geleid dat de Koninklijke Marechaussee vanaf haar oprichting bij voortduring zowel militaire als civiele taken heeft verricht.

Divers politiebestedel

Het begin van de Eerste Wereldoorlog betekende dat de Koninklijke Marechaussee, naast haar dagelijkse civiele en militaire taken, belast werd met het politietoezicht over het gemobiliseerde Nederlandse leger. Dit politietoezicht was verre van populair bij het Wapen. Een personele uitbreiding van de marechaussee ten behoeve van de uitoefening van het militair politietoezicht stond de marechaussee niet voor ogen. Bovendien bestond bij de leiding de vrees dat door het verleggen van civiele politietaken naar militaire politietaken, de rijksveldwacht de civiele politietaken voor zich zou gaan opeisen, met als mogelijk gevolg een uitbreiding van dezelfde rijksveldwacht ten koste van de marechaussee. De capaciteit van de marechaussee was niet voldoende om zowel de civiele als de militaire politietaken te vervullen. De marechaussee toonde zich daarom voorstander van een tweede (militair) politiekorps, dat zich gedurende de mobilisatie uitsluitend zou bezighouden met het politietoezicht binnen de krijgsmacht. Een dergelijk korps lag meer in de traditie van de te velde optredende gemobiliseerde eenheden die de orde in het leger moesten handhaven: de zogenaamde politieafdelingen.⁷

In november 1918 eindigde de Eerste Wereldoorlog. De marechaussee stelde zich op het standpunt dat de nood-

zaak voor een tweede militair politiekorps nu was verdwenen. Met name de minister van Oorlog wilde echter dat de politieafdelingen in de vorm van een korps Politietroepen zouden blijven bestaan. De politici in Den Haag vreesden dat, in navolging van de situatie in het buitenland (revolutie in Duitsland), de demobilisatie wel eens problemen zou kunnen gaan opleveren. Het op te richten korps Politietroepen moest de demobilisatie in goede banen zien te leiden.

De discussie tussen voor- en tegenstanders van een nieuw korps sleepte zich nog enige maanden voort. Ten slotte werd op 15 juli 1919 formeel het korps Politietroepen opgericht, met als taak het handhaven van de binnenlandse rechtsorde. Het korps Politietroepen bleef tot 1940 een van de twee militaire politiekorpsen.

Rijkspolitiebesluit

In het politiestelsel werkten vanaf 1919 de gemeentepolitie, de rijksveldwacht, de Koninklijke Marechaussee en het korps Politietroepen. Diverse voorstellen werden gedaan om de onvolkomenheden in het politiestelsel weg te werken. Geleidelijk

ontstond de behoefte om de rijkspolitiezorg in één burgerlijke organisatie onder te brengen. Met het 'Rijkspolitiebesluit' van 1935 werd een eerste aanzet gegeven: de politiezorg werd onderverdeeld in rijks- en gemeentezorg. Een gemeente met een inwonertal beneden de 5000 inwoners kon verzoeken de politiedienst door de rijkspolitie te laten verrichten. De minister van Justitie bepaalde welke rijkspolitiedienst de politiezorg dan zou verzorgen. In de regel kwam de rijksveldwacht in aanmerking, maar volgens het vernieuwde Rijkspolitiebesluit behoorde de marechaussee eveneens tot de rijkspolitie.⁸

De organisatievorm van de rijkspolitie riep een aantal vragen op. De door Justitie en Oorlog ingestelde commissie Donner kreeg tot taak te onderzoeken hoe de beide rijkspolitiediensten – rijksveldwacht en marechaussee – zich tot elkaar dienden te verhouden. Het streven naar één korps rijkspolitie bleef als einddoel gehandhaafd. De vraag of een dergelijk korps een meer militair, dan wel civiel karakter moest dragen, bleef tot aan het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog onbeantwoord.

Taken

Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog meende een meerderheid binnen het officierskorps dat een militair orgaan met militaire én civiele politietaken als de vooroorlogse marechaussee niet haalbaar zou zijn: „Wij waren van oordeel, dat het voortbestaan van de Koninklijke Marechaussee als militair wapen vóór alles moest gaan; als de oude taak, waaraan het personeel zozeer gehecht was, daarbij verloren zou gaan, moest dit worden aanvaard”.⁹ De vraag is of er niet te snel positie werd gekozen, en of de marechaussee op juiste wijze heeft ingespeeld op de strijd rondom het politiestelsel, die in 1945 losbarstte.¹⁰ In deze strijd moest kolonel M.R.H. Calmeyer als Chef van het Kabinet van de minister van Oorlog in de bres springen voor de marechaussee:

„Ik rook onraad en hoorde alda, dat was overeengekomen de marechaussee geheel te doen overgaan naar 'Oorlog' met uitsluitend een militair-politionele taak, terwijl Justitie een rijkspolitie zou oprichten. [Ik] slaagde tot een meer bevredigende overeenkomst te komen,

Afb. 2
De opening van
de Koningin
Beatrix-kazerne
(Foto: R. Frigge)

waarbij de Koninklijke Marechaussee, naast de militair-politionele taak, de bewaking van het Koninklijk Huis en de grensbewaking met beperkte politionele bevoegdheid verkreeg. Het lukte niet de marechaussee ook te doen aanwijzen als verkeerspolitie".¹¹

In het 'Takenbesluit Koninklijke Marechaussee' van 1954 werden de taken van de naoorlogse marechaussee opgesomd.

Bevelstelling

Tot 1969 maakte de Koninklijke Marechaussee volledig deel uit van de Koninklijke Landmacht. Bij beschikking van 20 juni 1969, nr. 321.339/0, bepaalde de toenmalige minister van Defensie W. den Toom, dat de Commandant van de Koninklijke Marechaussee met ingang van 1 juli 1969 niet meer onder de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, maar rechtstreeks onder de minister van Defensie werd gesteld. Rechtstreekse bevelstelling onder de BLS zou nog wel tijdens een mobilisatie van kracht zijn. In verband met de wijziging van 1969 bepaalde de minister van Defensie tevens dat er met ingang van 1 januari 1970 voor de marechaussee een eigen begroting voor de uitoefening van de politietaken in werking zou treden. In de begroting voor 1970 verscheen onder Afdeling V, Gemeenschappelijke Uitgaven, een paragraaf 'Koninklijke Marechaussee', waarin de voor de marechaussee beschikbare bedragen waren vermeld. Alleen het budget dat afgestemd was op de uitvoering van de primaire taken, werd toen ontvlochten aan het budget van de Koninklijke Landmacht. Voor geneeskundige verzorging, personele, materiële en andere diensten bleef de marechaussee aangewezen op de landmacht. Het is dan ook begrijpelijk dat het budget voor deze ondersteunende diensten bij de landmacht werd gehandhaafd. Een deel van de kosten van de marechaussee was daardoor niet direct zichtbaar. Wel is de marechaussee vanaf die tijd verantwoordelijk voor het financiële en

operationele beleid en beheer binnen het toegekende budget.

Uiteindelijk werd bepaald dat met ingang van het begrotingsjaar 1972 voor de Koninklijke Marechaussee een begrotingsplafond zou worden vastgesteld. In financieel opzicht was de marechaussee volledig op één lijn gesteld met de drie overige krijgsmacht-delen. Door de directe bevelstelling onder de minister van Defensie en door een eigen begroting heeft de marechaussee vanaf 1970 een min of meer zelfstandige positie binnen de defensieorganisatie verworven. Echter, beleidsmatig (met name op het gebied van regelgeving en op personeelsgebied) bleef de marechaussee de landmacht volgen, tenzij de minister expliciet anders bepaalde.

De KMar als zelfstandig dienstonderdeel

Bij de invoering in 1992 van het 'Algemeen Organisatie Besluit Defensie' is de Koninklijke Marechaussee een zelfstandig dienstonderdeel geworden. De Commandant van de Koninklijke Marechaussee draagt sindsdien evenals de Bevelhebbers van de Zee-, Land- en Luchstrijdkrachten integrale verantwoordelijkheid voor zijn krijgsmachtdeel. In dat licht is het dan ook terecht dat de huidige minister van Defensie de marechaussee heeft aangeduid als 'krijgsmachtdeel'. Tijdens een gesprek met de Marechausseevereniging op 6 maart 1996 deelde de minister mede dat hij de marechaussee beschouwt als krijgsmachtdeel. Daarmee neemt de marechaussee een volledig gelijkwaardige positie in ten opzichte van de overige krijgsmacht-delen.

Zoals gezegd heeft in 1969 voor het grootste deel al een boedelscheiding plaatsgevonden tussen de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Marechaussee. Tijdens het decentralisatieproces bij de KL zijn taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de Landmachtstaf neergelegd bij de

resultaatverantwoordelijke eenheden (RVE). Deze decentralisatie heeft geleid tot een verdere ontvlechting van de budgetten van de landmacht en van de marechaussee, die in zijn geheel als één RVE wordt aangemerkt.

Erkenning

Voor de KMar heeft de kwalificatie van krijgsmachtdeel uiteraard een belangrijke symbolische betekenis. Het maakt duidelijk dat de functie die het Wapen binnen de krijgsmacht vervult, maar ook binnen de samenleving, een volwaardige erkenning krijgt. Bij deze erkenning past een meer zelfstandige positie binnen de defensieorganisatie. Daarnaast maakt vooral de positie van krijgsmachtdeel het mogelijk dat de Bevelhebber der Marechaussee voor elk van de functiegebieden een eigen invulling kan geven binnen het op hoofdlijnen geformuleerde beleid van de Centrale Organisatie. Tot voor kort werd deze invulling voor een belangrijk deel gegeven door de KL. Nu is de Bevelhebber der Marechaussee verantwoordelijk voor het eigen personeelsbeleid en het personeelsbeheer, en is bevoegd om namens de minister van Defensie zelfstandig personeel aan te stellen, te bevorderen en over te plaatsen.

Helderheid

Niet alleen binnen Defensie maar ook erbuiten schept de positie van de KMar als krijgsmachtdeel helderheid. Op de arbeidsmarkt werven door de DWS voor een baan bij 'Defensie' slaat niet aan bij jongeren, maar wel het werven voor een baan bij de marine, de luchtmacht, de landmacht of de marechaussee. Vanuit de zelfstandige positie en met het eigen *mission statement* kan de eigen identiteit en het imago worden benadrukt. Het aanwijzen van de marechaussee als krijgsmachtdeel met specifieke taken en eigen identiteit past perfect in deze gedachte. Overigens heeft de marechaussee in 1993 haar eigen identiteit nieuw beschreven: van een 'militaire organisatie met politietaken' naar een 'politieorganisatie met een militaire status'.

De KMar als politieorganisatie

Vóór de invoering van de partiële wijziging van de Politiewet in 1988 werden de taken van de Koninklijke Marechaussee opgesomd in het 'Takenbesluit Koninklijke Marechaussee' van 1954. Het Takenbesluit hield echter niet een positionering in van de marechaussee in het politiebestedel. Met de aanpassing van de Politiewet in 1988 werden de politietaken van de marechaussee in artikel 32 limitatief opgesomd. Daarmee heeft de marechaussee een plaats verworven in de Politiewet. Uiteindelijk kreeg de marechaussee met de invoering van de (nieuwe) Politiewet van 1993 een heldere plaats in het politiebestedel. Het mission statement van de marechaussee, dat is afgeleid van artikel 2 van deze Politiewet luidt:

„In ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregelen zorgen voor het opgedragen aandeel in de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp

aan hen die deze behoeven, alsmede het leveren van een bijdrage aan de effectiviteit van de krijgsmacht.”

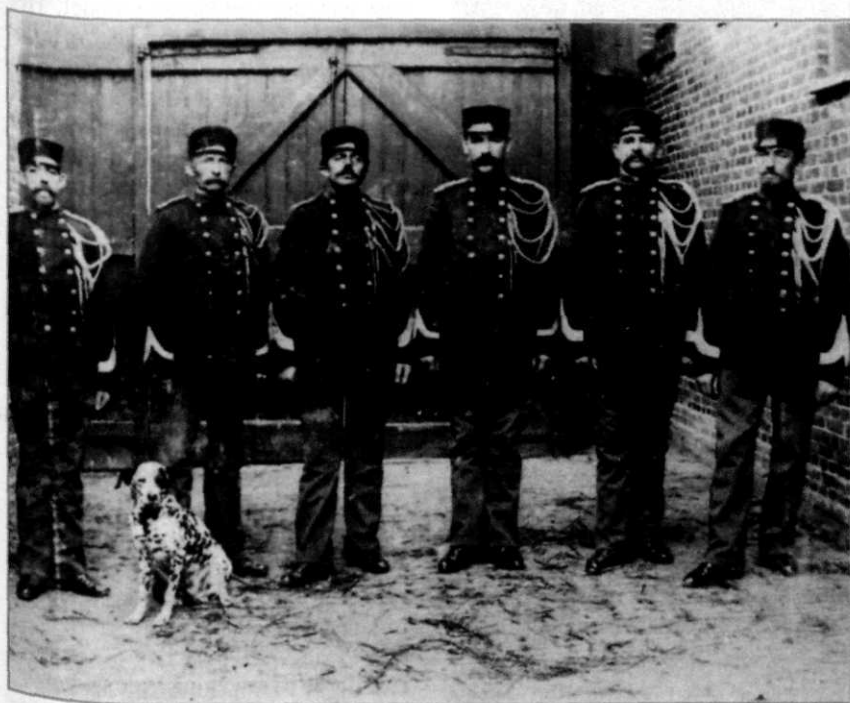
Volgens de Politiewet van 1993 treedt de KMar bij de handhaving van de strafrechtelijke rechtsorde op onder gezag van het Openbaar Ministerie. Bij de opsporing van strafbare feiten, ook ten aanzien van militaire verdachten, treedt de marechaussee bijgevolg op onder verantwoordelijkheid van de minister van Justitie. Bij de handhaving van de openbare orde en bij hulpverlening treedt het Wapen op onder gezag van het lokaal bestuur, i.e. de burgemeester. Handhaving van de openbare orde vindt dan plaats onder verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken. De bestuursrechtelijke handhaving van de vreemdelingenwetgeving voert de marechaussee uit onder gezag van de staatssecretaris van Justitie en namens hem door het hoofd van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). De beveiliging van de burgerluchtvaart op bijvoorbeeld Schiphol geschiedt onder gezag van de minister van Justitie.

De Wet Militaire Strafrechtspraak van 1990 heeft geleid tot het opheffen van onder meer de Krijgsraad en de functie van Fiscaal, Auditeur-Militair en Commandierend Officier. Ingevolge deze wet doet de Koninklijke Marechaussee bij de opsporing van strafbare feiten begaan door militaire verdachten, onafhankelijk van militaire commandanten, in het algemeen zaken met de officier van Justitie in Arnhem, die deze verdachten kan dagvaarden voor de Militaire Kamer van de Arrondissementsrechtbank te Arnhem. De marechaussee, die evenals de politie haar opsporingsbevoegdheid ontleent aan het Wetboek van Strafvordering en aan de taken in de Politiewet 1993, behandelt de militaire en burgerverdachte op identieke wijze.

Kerntaken

Voor wat betreft de opsporing van strafbare feiten neemt de Koninklijke Marechaussee dus een onafhankelijke positie in binnen Defensie. De opsporingstaak binnen de krijgsmacht wordt verricht onder gezag van het Openbaar Ministerie, en dus onder gezagsverantwoordelijkheid van Justitie. Goede waarborgen zijn dus ingebouwd voor objectief en onafhankelijk optreden binnen Defensie. Uit de Politiewet van 1993 valt af te leiden dat de kerntaken van de marechaussee zijn gericht op de militair en crisisbeheersing, op de vreemdeling en de reiziger, en op strategische beveiligingen. Daarnaast vormt de marechaussee voor de regering de (strategische) reserve van de reguliere politie. Door de taken en status is de marechaussee niet 'méér van hetzelfde', maar treedt zij complementair op aan de civiele politie.

De afslanking van de krijgsmacht sinds 1991 heeft geleid tot een reductie van de militaire politietaken van de Koninklijke Marechaussee. Daarentegen zijn de civiele politietaken sinds 1993 aanmerkelijk toegenomen. De versterking van de grensbewaking, de invoering van het mobiel toezicht op vreemdelingen aan de zuid- en oostgrens, de assistentie bij de bestrijding

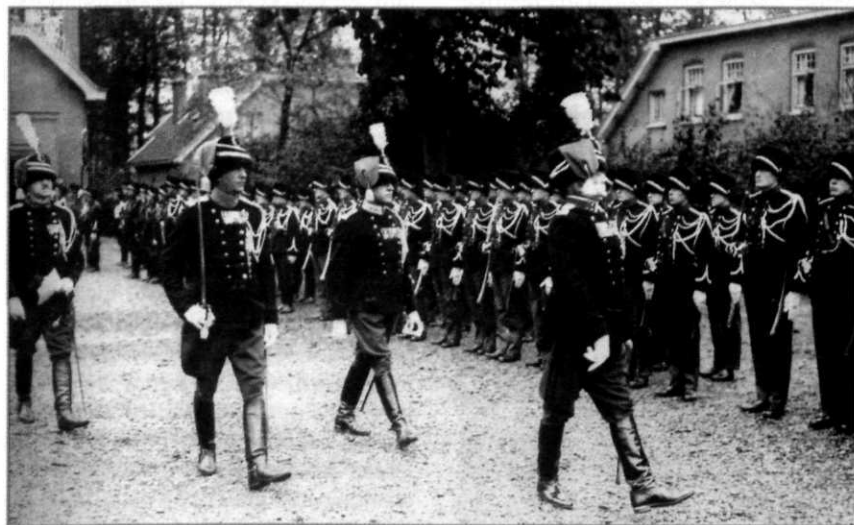
Afb. 3 Brigade Winschoten 1883-1894

(Foto: Marechaussee-museum, Buren)

van de grensoverschrijdende criminaliteit en de overname van de politieke en veiligheids taken op Schiphol en andere luchthavens hebben geleid tot een uitbreiding van de personeelssterkte. De sterkte van de marechaussee zal volgens de huidige plannen de komende jaren verder groeien tot circa 5600 personen.

De militaire attitude

Na de Defensienota van 1991 en de Prioriteitennota van 1993 werd de krijgsmacht met een derde bezuinigingsopdracht geconfronteerd. In de Novemberbrief van 1994 werd een *efficiency-operatie* aangekondigd.

Afb. 4 Overdracht van het korpscommando in 1936

(Foto: Marechaussee-museum, Buren)

Een van de onderwerpen die bij deze operatie werd betrokken, was de discussie over kerntaken en niet-kerntaken van Defensie. In de bezuinigingsgedachte werd overwogen niet-kerntaken af te stoten. De discussie vormde een risico voor de Koninklijke Marechaussee, omdat haar taken in eerste aanleg niet als kerntaken van Defensie werden aangemerkt: de marechaussee levert immers geen directe bijdrage aan de Nederlandse gevechtskracht. Zo werd in 1995 tijdens de behandeling van de Defensiebegroting in de Tweede Kamer de vraag gesteld of de taken van de

marechaussee nog wel als kerntaken van Defensie moeten worden beschouwd. Deze vraag werd ondubbelzinnig bevestigend beantwoord. Steeds meer wordt Defensie gevraagd om een bijdrage te leveren aan de veiligheid in Nederland en in internationaal verband. De marechaussee, zo werd toen gesteld door de staatssecretaris van Defensie, is als onlosmakelijk deel van de defensieorganisatie geschikt om een bijdrage te leveren aan de veiligheid in brede zin, dus aan interne en externe veiligheid. De militaire maar óók de civiele politietaken van de marechaussee worden daarmee gerekend tot de kerntaken van Defensie. De externe veiligheid en bijdragen aan de internationale

rechtsorde kunnen niet los worden gezien van de interne veiligheid. In dit kader dient te worden gedacht aan de vluchtelingenstromen naar West-Europa door crises elders in de wereld, maar ook aan de grensoverschrijdende, georganiseerde criminaliteit (zoals mensensmokkel) en de dreiging van terroristische aanslagen in ons land in reactie op Nederlandse deelname aan crisisbeheersingsoperaties.

Waarom dient de Koninklijke Marechaussee onder Defensie te ressorteren? Allereerst omdat de wetgever

heeft bepaald dat de minister van Defensie korpsbeheerder is. In de Memorie van Toelichting bij de Politiewet 1993 staat dat de marechaussee voor de vervulling van haar militaire politietaken, zoals de betrokkenheid bij de handhaving van de interne orde op militaire terreinen, het optreden in het kader van de handhaving van de krijgstuicht en de hulpverlening aan militairen, onder gezag staat van de minister van Defensie, die tevens het beheer heeft. De militaire status vormt het keurmerk voor een eenhoofdige leiding, een centrale aansturing, een landelijke organisatiestructuur en een flexibele inzetbaarheid. De militaire waarden en normen als loyaliteit en discipline staat daarbij centraal. De militaire opleiding en attitude maken de marechaussee ook geschikt voor het optreden in crisisbeheersingsoperaties en tevens voor gespecialiseerde taken als die van de (bijzondere) bijstandseenheden en de brigade voor speciale beveiligingsopdrachten.

Op de tweede plaats houdt de Koninklijke Marechaussee doelbewust vast aan het gendarmeriemodel. Het model van een gendarmeriekorps, i.e. een politiekorps met een militaire status, heeft vooral te maken met de manier waarop de middelen worden ingezet, hoe de aansturing plaatsvindt binnen de organisatie, welke waarden en normen er gelden en op welke wijze het personeel wordt opgeleid en gevormd. Het gegeven dat een groot deel van de capaciteit van de marechaussee niet voor de krijgsmacht wordt ingezet, doet daaraan niets af. Om de gedachten te bepalen, de Franse Gendarmerie zet slechts vijf procent van haar capaciteit in ten behoeve van de strijdkrachten. Het overige deel wordt ingezet voor de uitoefening van civiele politietaken. Toch maakt de Gendarmerie volledig deel uit van de Franse defensieorganisatie.

Een derde overweging is de volgende: de minister van Defensie is de korpsbeheerder, maar daarmee tevens derde politieminister. In ruim tachtig

procent van de activiteiten van de Koninklijke Marechaussee draagt de minister van Justitie gezagsverantwoordelijkheid over de taakuitoefening. De democratische controle op de uitvoering van de politieke en justitiële taken van de marechaussee is daarmee gewaarborgd. Bovendien vormt de marechaussee door onderbrenging bij Defensie een belangrijke strategische reserve voor de politie in handen van de rijksoverheid.

De KMar zal zoveel mogelijk gebruik blijven maken van algemene, facilitaire diensten die de landmacht kan bieden. Bovendien zijn er ook interservice-eenheden opgericht die diensten verrichten voor de krijgsmacht-delen. Zo draagt de centrale defensieorganisatie voor Werving en Selectie,

op basis van de door het Wapen gestelde behoefte, zorg voor de instroom van nieuw, nog door de marechaussee op te leiden personeel. De historische banden met de KL worden vanzelfsprekend niet doorsneden. De marechaussee is een te kleine organisatie om bepaalde ondersteunende taken zelfstandig en in eigen beheer uit te voeren. Hoewel de marechaussee als krijgsmachtdeel is aangemerkt, blijft het volgende credo gehandhaafd: 'De Koninklijke Marechaussee volgt de landmacht, tenzij...'

Ten slotte heeft de ervaring geleerd dat er in de laatste fase van vredesoperaties politieorganisaties nodig zijn om de rust en orde te consolideren en om de verhoudingen te norma-

liseren. De lokale instanties moeten in deze post-conflictfase worden geholpen bij het verdere rechtsherstel. Juist in deze overgangsfase zijn militairen nodig die een volledige politieopleiding hebben gehad. De gendarmeriekorpsen zijn bij uitstek geschikt voor deze rol.

Epiloog

Afsluitend kan worden gesteld dat de Koninklijke Marechaussee zich vanaf 1969 heeft ontwikkeld van een onderdeel van de landmacht tot zelfstandig dienstonderdeel van Defensie, en vervolgens tot een zelfstandig krijgsmachtdeel. Dit heeft het voordeel dat de Bevelhebber der Marechaussee op maat toegesneden beleid kan laten ontwikkelen en vaststellen. Het defensieapparaat heeft de marechaussee nodig vanwege de militaire politiediensten, terwijl de marechaussee voor algemene ondersteuning is aangewezen op facilitaire diensten binnen Defensie.

Uit overwegingen van doelmatigheid maakt de marechaussee, via budgetoverdracht, gebruik van facilitaire diensten van de landmacht en 'paarse' eenheden. Dat is effectief en efficiënt en biedt de marechaussee het voordeel dat zij zich kan concentreren op het primaire, operationele proces. Aangezien de marechaussee de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde binnen Defensie verricht onder gezag van Justitie, neemt de opsporingstaak een autonome positie in ten opzichte van het militair gezag. Tevens is de positie van de marechaussee verankerd in de Politiewet. Beheersmatig ressorteert de marechaussee volledig onder Defensie. De militaire status geeft de marechaussee een unieke positie in het politiebestedel en verschaft het Wapen naast de specifieke taken een toegevoegde waarde ten opzichte van de reguliere politie. De scheiding tussen het beheer door de minister van Defensie en het gezag door andere departementen draagt zorg voor het door de wetgever beoogde machtsdualisme dat geldt voor politiediensten.

Noten

¹ E.H. Kossmann, *De Lage Landen 1780-1980: Twee eeuwen Nederland en België*, dl 1 1780-1914 (Amsterdam/Brussel 1986) pp. 95-101, aldaar passim.

² F. van Riet, *T'Uwen dienst: de geschiedenis van de politie in Nederland vanaf de Middeleeuwen tot de Tweede Wereldoorlog* (Schiedam 1995) p.20.

³ 'Besluit van de Souvereine Vorst van 26 oktober 1814, nr. 498', in: W. van den Hoek, *De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee* (Naarden 1990) p. 409.

⁴ 'Besluit Souvereine Vorst', Van den Hoek, *Geschiedenis van het Wapen*, p. 409.

⁵ Frank Santegoeds, 'Het Verenigd Koninkrijk 1815-1830. Eenheid en scheiding', in: W. Fritschy en J. Toebes (eds.), *Het ontstaan van het moderne Nederland: staats- en natievorming*

tussen 1780 en 1830 (Nijmegen 1996) pp. 215-242, aldaar passim.

⁶ Zie 'Reglement op de politie, de discipline en den dienst der marechaussee, art. 8', in: Van den Hoek, *Geschiedenis van het Wapen*, p.411.

⁷ J.P.E.G. Smeets, *Het Korps Politietroepen 1919-1940: de politie-militair als steunpilaar van het wettig gezag* (Soest 1997) p. 17.

⁸ 'Koninklijk Besluit van 6 augustus 1935, art. 4', *Staatsblad* 497 (Den Haag 1935).

⁹ W. van den Hoek, *De Koninklijke Marechaussee in de Nederlandse samenleving* (Soest 1975) p. 150.

¹⁰ P. van Reenen spreekt zelfs over een 'gemiste kans' in: 'De Koninklijke Marechaussee in 1945 en in 1985', *Tijdschrift voor politie* 6 (1986) p. 261.

¹¹ M.R.H. Calmeyer, *Herinneringen: memoires van een christen, militair en politicus*, J. Hoffenaar ed. (Den Haag 1997) pp. 405-406.

Literatuur

Calmeyer, M.R.H., *Herinneringen: memoires van een christen, militair en politicus*, J. Hoffenaar ed. (Den Haag 1997).

Hoek, W. van den, *De Koninklijke Marechaussee in de Nederlandse samenleving* (Soest 1975).

Hoek, W. van den, *De geschiedenis van het wapen der Koninklijke Marechaussee* (Buren 1990).

Israel, J.L., *De Republiek 1477-1806* dl 2 1647-1806 (Franeker 1996).

Kossmann, E.H., *De Lage Landen 1780-1980: Twee eeuwen Nederland en België*, dl 1 1780-1914 (Amsterdam/Brussel 1986).

Neisingh, C.N.J., 'De Koninklijke Marechaussee op weg naar het jaar 2000', MS 165

(1996) 6.

Reenen, P. van, 'De Koninklijke Marechaussee in 1945 en 1985', *Tijdschrift voor politie* 6 (1986).

Riet, F. van, *T'Uwen dienst: de geschiedenis van de politie in Nederland vanaf de Middeleeuwen tot de Tweede Wereldoorlog* (Schiedam 1996).

Santegoeds, F., 'Het Verenigd Koninkrijk 1815-1830. Eenheid en scheiding', in: W. Fritschy en J. Toebes, *Het ontstaan van het moderne Nederland: staats- en natievorming tussen 1780 en 1830* (Nijmegen 1996).

Smeets, J.P.E.G., *Het Korps Politietroepen 1919-1940: de politie-militair als steunpilaar van het wettig gezag* (Soest 1997) p. 17.